

ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ¹

Τὸ θέατρον ὄλων τῶν φαινομένων τοῦ ψυχικοῦ ἡμῶν βίου, καθ' ὅσον ταῦτα ἐκδηλοῦνται εἰς τὸ πη-
 παίκλιον ἄθροισμα αἰσθήσεων καὶ τῶν κινήσεων, τῶν
 διανοητικῶν ἡμῶν διαθέσεων—μνήμης, φαντασίας,
 διανοήσεως,—τῶν κινήσεων τῆς ψυχῆς—αἰσθημά-
 των καὶ ἐνοστικῶν—θέατρον ὄλων αὐτῶν τῶν φαι-
 νομένων εἶνε τὰ νευρικά ἡμῶν κέντρα, ὁ ἐγκέφαλος,
 ὁ νωτιαῖος μυελὸς μετὰ τῶν ἐγκεφαλικῶν αὐτοῦ
 παραρτημάτων, τοῦ προμήκους μυελοῦ καὶ τῆς οὐα-
 ρολείω γερύρας, καὶ τὰ μικρὰ νευρικά κέντρα, τὰ
 γάγγλια. Αὐτὸς ὁ Ἴπποκράτης (460 π. Χ) ἐντο-
 πίζει ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα. «Δι'
 αὐτοῦ, λέγει, σκεπτόμεθα, νοοῦμεν, βλέπομεν, ἀκού-
 ομεν, γινώσκουμεν τὸ καλὸν καὶ τὸ ἄσχημον, τὸ
 ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, τὸ εὐάρεστον καὶ τὸ δυσά-
 ρεστον». Ἡ φυσιολογία τοῦ νευρικοῦ συστήματος,
 καὶ ἰδίᾳ τῶν νευρικῶν κέντρων, ἐπὶ τῆς ὁποίας
 στηρίζεται ἡ Φυσιολογικὴ Ψυχολογία, κατανοεῖτε
 ὅτι δὲν εἶνε δυνατόν διὰ γενικῶν γραμμῶν νὰ πα-
 ρουσιασθῇ πρὸ ὑμῶν. Διὰ νὰ συλλάβωμεν ἀμυδρὰν
 ἰδέαν τῆς πολυπλοκῆς ὑφῆς τῶν ὀργάνων τούτων καὶ
 τοῦ θαυμασίου μηχανισμοῦ τῶν λειτουργιῶν αὐτῶν,
 ἀρκεῖ νὰναλογισθῶμεν τὸν λαβύρινθον τῶν ἐν ἡμῖν
 τελουμένων ψυχικῶν φαινομένων. Ἡ Φυσιολογία,
 μεθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῶν ἐρευνῶν καὶ τῶν γνώσεων
 αὐτῆς, δὲν κατέχει βεβαίως πλήρη τὴν εἰκόνα τῶν
 μηχανισμῶν τούτων. Οὐχ ἦττον καὶ τὸ οὕτω κα-
 τεχόμενον ὑπ' αὐτῆς ὕλικόν εἶνε ἄπειρον, διαφω-
 τίζον τὰ σκοτεινὰ ἄδυτα τῆς ψυχικῆς ἡμῶν ὑπο-
 στάσεως πλειότερον ἢ ὅσον ἐφώτισεν αὐτὰ ἡ φιλο-
 σοφία τῶν λέξεων. Προσφυστάτα συμβολίζει τοὺς
 ἀγῶνας τούτους τῆς Φυσιολογίας ὁ σύγγραφεὺς τῆς
 «Διανοίας». Ὁ Μικρομέγας, τοῦ ὁμωνύμου φιλο-
 σοφικοῦ διηγήματος τοῦ Βολταίρου, κατελθὼν ἐπὶ
 τῆς γῆς δὲν εἶδεν ἄλλο τι τὸ πρῶτον ἢ ὄχλους καὶ
 κοιλότητας. Μέγας ποταμὸς τῷ ἐφαινετο ὡς λε-
 πτὴ γραμμὴ ἐλικοειδῆς καὶ στίλβουσα· μεγάλη πό-
 λις τῷ ἐφαινετο ὡς μικρὰ, ἀκίνητουσα φαιά κηλὶς·
 καὶ ἡ Γῆ ὀλόκληρος τὴν ὁποίαν διέτρεξεν εἰς 36
 ὥρας, τῷ ἐφάνη ὡς μικρὰ ἀκανόνιστος σφαῖρα,
 ἀκατοίκητος. Τοιοῦτος φαίνεται περίπου εἰς τοὺς
 γυμνοὺς ἡμῶν ὀφθαλμοὺς καὶ ὁ ἐγκέφαλος: μαλ-
 θακὴ σφαῖρα ἔχουσα περίπου βάρους 2-3 λιτρῶν,
 περιβαλλομένη ὑπὸ ὑμένων, φαιά κατὰ τὴν ἐπιφά-
 νειαν καὶ λευκὴ πρὸς τὸ κέντρον, διαιρουμένη ἐσω-
 τερικῶς εἰς στρώματα καὶ πυρῆνας, ἔχουσα τῆδε
 κακείσε σχισμὰς καὶ κοιλότητας. Ὁ Μικρομέγας
 ὁμῶς τοῦ Βολταίρου ἔθραυσε τὸ περιδέραιόν του καὶ
 εἰς τῶν ἀδαμάντων αὐτοῦ τῷ ἐχρησίμευσεν ὡς μι-
 κροσκόπιον, ὁ φακὸς τοῦ οὐοῦ εἶχε περίμετρον—
 φαντασθῆτε!—2,500 ποδῶν, δι' αὐτοῦ δὲ ἀπεκα-
 λύθησαν πρὸ τῶν ὀμμάτων του νέοι κόσμοι. Ἀτυ-
 χῶς, τὰ μικροσκόπιά μας δὲν ἀπέκτησαν ἀκόμη τὰς
 ἀρετὰς τοῦ μυθολογομένου ἐκείνου. Ἐκαστὸν νευ-
 ρικὸν κύτταρον ἔχει διάμετρον 1-8 ἑκατοστῶν τοῦ

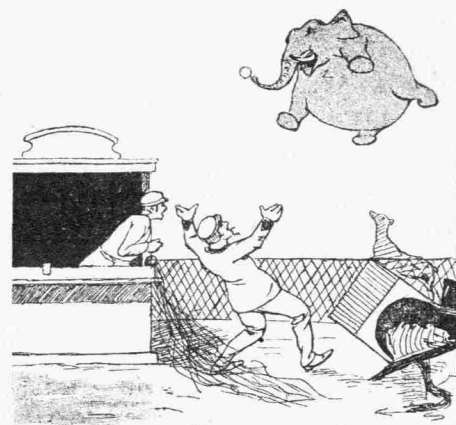
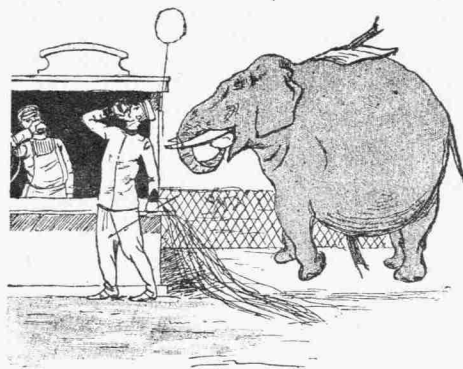
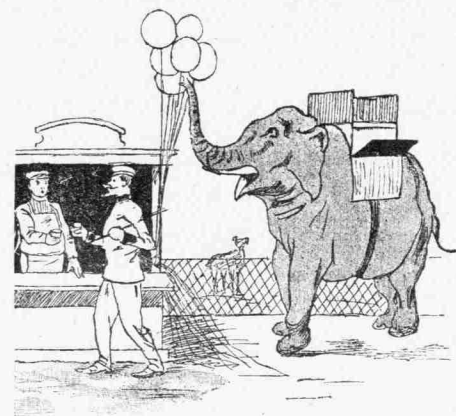
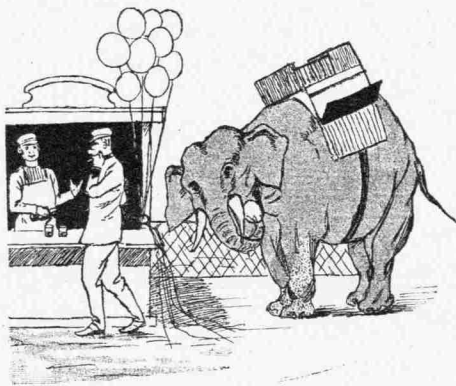
χιλιοστομέτρου, χρειάζονται δὲ 280 ἴνες νευρικαὶ
 διὰ νὰποτελέσωσι τὸ πάχος μιᾶς τριχός. Κατὰ τοὺς
 μαθηματικούς ὑπολογισμοὺς τοῦ Luys ἡ φλοιώ-
 δης οὐσία τοῦ ἐγκεφάλου περιέχει 500 ἑκατομμύ-
 ρια περίπου κυττάρων. Οὐχ ἦττον καίτοι τὸ νευ-
 ρικὸν σύστημα εἶνε τοσοῦτω πολὺπλοκον ἀνατομικῶς
 καὶ φυσιολογικῶς, τὰ ἀποτελοῦντα αὐτὸ στοιχεῖα
 εἶνε ἐλάχιστα: ἡ νευρικὴ ἴς καὶ τὸ κύτταρον, ἡ δὲ
 ἀρχικὴ πάλιν διάταξις τῶν στοιχείων τούτων ἀπλου-
 στάτη ἐπίσης, συνισταμένη εἰς τὸ κύτταρον μετὰ
 τῶν δύο αὐτοῦ νευρικών ἰνῶν, τῆς μιᾶς κεντρομόλου,
 τῆς ἑτέρας κεντρόφυγος. Ἡ μὲν μεταβιβάζει πρὸς
 τὸ κύτταρον τὴν δόνησιν, ἢν ὑπέστη κατὰ τὸ τελι-
 κὸν αὐτῆς ἄκρον, ἡ ἑτέρα μεταβιβάζει πρὸς τὸ τε-
 λικὸν αὐτῆς ἄκρον τὴν δόνησιν ἧς μετέλαβεν ἐκ τοῦ
 κυττάρου. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐκλήθη ἀντανάκλα-
 σις, αὕτη δὲ ἀποτελεῖ τὴν μονάδα τῆς ἐιδικῆς λει-
 τουργίας τοῦ νευρικοῦ συστήματος. Τὴν λειτουργίαν
 ταύτην φαντάσθητε πολυπλοκωτέραν, πολυπλοκω-
 τάτην καὶ θὰ ἔχητε ἐν εὐρυτέρῳ κλίμακι τὸν μηχαν-
 ισμὸν τῆς ὅλης νευρικῆς ἡμῶν μηχανῆς. Τὰ ἀντα-
 νακλαστικὰ ἡμῶν κέντρα—καὶ τοιαῦτα εἶνε ὁ νω-
 τιαῖος μυελὸς καὶ ὁ ἐγκέφαλος, χαρακτηριζόμενα
 ἀνατομικῶς διὰ τῆς παρουσίας τῶν κυττάρων—
 ἐκτός τῆς μεταδόσεως τῶν κεντρομόλων ἐρεθισμῶν
 δύνανται νὰ μηδενίσωσιν αὐτοὺς, εἴτε νὰ τοὺς συγ-
 κρατήσωσι λαμβάνοντας, ὅπως ἀντανακλάσωσιν αὐ-
 τοὺς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν νέων διεγέρσεων, γινόμενα
 οὕτω κέντρα τῆς διακρίσεως, τῆς μνήμης, τῆς ἁρ-
 μονίας τῶν κινήσεων κλπ. (Duval). Ἐν τῷ λα-
 βυρίνθῳ τῶν μηχανισμῶν τούτων μὴ νομίσητε,
 ὅτι ἐπικρατεῖ δημοκρατικὴ ἰσότης, ἀλλ' ἱεραρ-
 χία δεσποτικωτάτη. Εἰς ἕκαστον τμήμα ἐιδικός
 προϊστάμενος λαμβάνει πληροφορίας καὶ ἐκδίδει
 διαταγὰς. Καὶ ὅτε μὲν διατάσσει ἄφ' ἑαυτοῦ, ὅταν
 ἔχη τὴν πρὸς τοῦτο πληρεξουσιότητα, ἄλλοτε δὲ
 ἀναφέρεται πρὸς τὰς ἀνωτέρας ἀρχάς. Ἐν τῇ
 πρώτῃ περιστάσει ἡ ἀπόστασις μετὰξὺ τοῦ γρα-
 φείου τῶν πληροφοριῶν καὶ τοῦ γραφείου τῶν δια-
 ταγῶν, τῶν αἰσθητικῶν δηλαδὴ καὶ κινήτικῶν ριζῶν
 τῶν νωτιαίων νεύρων, εἶνε μικρὰ. Ἐν τῇ δευτέρῃ ἡ
 πληροφορία μεταδίδεται ἐκ τοῦ πρώτου γραφείου
 εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ ἐπανέρχεται ὡς διαταγὴ
 εἰς τὸ δευτερον γραφεῖον. Τριάκοντα καὶ εἰς εἰνε οἱ
 ἐιδικοί οὔτοι προϊστάμενοι, ὅσα δηλαδὴ ζεύγη νω-
 τιαίων νεύρων, οἱ ὑπαγόμενοι εἰς τὰς διαταγὰς
 τοῦ ὑπουργείου τοῦ ἐδρεύοντος ἐν τῷ προμηκεῖ
 μυελῷ, τῇ οὐαρολείῳ γερύρῃ καὶ τοῖς ἐγκεφαλικοῖς
 ὀλόσχαις. Ὁ μηχανισμὸς τοῦ ὑπουργείου τούτου
 εἶνε πολυπλοκωτάτος. Περιέχει γραφεῖα αἰσθητικά,
 γραφεῖα κινήτικά. Ταῦτα συγκοινωνοῦσι πρὸς ἄλ-
 ληλα καὶ πρὸς τὰ ἀνώτερα ἱεραρχικὰ κέντρα, πρὸς
 τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται συχνάκις καὶ ἀπὸ τῶν ὁποίων
 λαμβάνουσι διαταγὰς. Τὰ ἀνώτερα ταῦτα γραφεῖα
 καλεῖ ἡ Ἀνατομικὴ ὀλόσχαις, ὀπτικούς θαλάμους
 καὶ ῥαβδωτὰ σώματα, ἅτινα προσδέχονται πληρο-
 φορίας οὐ μόνον παρὰ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ, ἀλλὰ
 καὶ ἀπὸ τὰς δύο πρώτας συζυγίας τῶν ἐγκεφα-
 λικῶν νεύρων. Ὑπεράνω πάντων ἐδρεύει ὁ ἀνώ-
 τατος μονάρχης, ἐν τῇ φαιᾷ οὐσίᾳ τῶν ἐγκεφα-

λικῶν ἡμισφαιρίων. Ἐκεῖ αἱ ἀδιάκοποι πληροφορίαί, αἱ μεταδιδόμεναι ἀπὸ τῆς περιφερείας διὰ τοῦ δικτύου τῶν νωτιαίων καὶ ἐγκεφαλικῶν νεύρων, συναντῶσι τὰ ἀρχεῖα τοῦ παρελθόντος, ταξίθετῆ-μένα ἐν πάσῃ ἀκριβείᾳ. Ὁλοῦ τοῦ μηχανισμοῦ τούτου θαυμασίον συμπλήρωμα εἶνε ἡ ὀπίσθεν τοῦ ἐγκεφάλου ἐδρεύουσα παρεγκεφαλίς, ἣτις ὑπάγεται εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ ἀνωτέρου μονάρχου καὶ πᾶσαν διαταγὴν ἐκείνου συνοδεύει διὰ σχετικῶν διαταγῶν πρὸς ἄλλα ὄργανα, ἅτινα θὰ διευκολύνωσι τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν ἐκείνου — ἐφορεύει δηλαδὴ τῆς ἀρμονίας τῶν κινήσεων. Προτοῦ κλείσωμεν πρὸ ὑμῶν τὸ πανόραμα τοῦ νευρικοῦ ἡμῶν συστήματος, τοῦ ὁποίου τὰ γενικώτερα σημεῖα ὑπετυπώσαμεν πρὸς ὑμᾶς, ἅς χαρακτηρίσωμεν διὰ δύο γραμμῶν τὴν φαιάν οὐσίαν τοῦ ἐγκεφάλου, ἐν τῇ ὁποίᾳ τελοῦνται τὰ ἀνώτερα ἡμῶν ψυχικὰ φαινόμενα, Ὁ Γαῖν παρομοιάζει αὐτὴν πρὸς τυπογραφεῖον. Οἱ ἀπειράριθμοι τυπογραφικοὶ χαρακτῆρες οἵτινες συγκυκλῶνται ἀδιακόπως ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ ἢ μένουσιν ἀποτεθειμένοι ἐν ταῖς ἀποθήκαις εἶνε τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου. Ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ λοιπὸν τούτῳ τελεῖται διπλῆ λειτουργία. Ἄφ' ἐνὸς στοιχειοθετοῦνται ἀδιακόπως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐξωτερικῶν ἐντυπώσεων λέξεις, αἵτινες ἀποστέλλονται εἰς τὰς ἀποθήκας καὶ συντίθενται εἰς πλάκας, ἄφ' ἐτέρου ἐκ τῶν ἀποθηκῶν ἀποστέλλονται πλάκες αἵτινες διαλύονται εἰς τὰ στοιχεῖα των. Τὸ δὲ προϊόν τῆς ἐργασίας αὐτῆς εἶνε συνεχῆς συνδυασμὸς λέξεων νέων αἱ ὁποῖαι συντίθενται καὶ παλαιῶν αἱ ὁποῖαι ἀντιγράφονται.

Ὅλα τὰ ψυχικὰ ἡμῶν φαινόμενα, ἀπὸ τῶν ἀπλουστέρων εἰκόνων, αἵτινες σχηματίζονται ἐντὸς ἡμῶν διὰ τῶν αἰσθητηρίων, μέχρι τῶν ποικιλωτέρων διευθύνσεων τοῦ πνεύματος, ἀπὸ τῶν στοιχειωδῶν εἰδικῶν ἢ γενικῶν αἰσθημάτων, μέχρι τῶν ὑπερτέρων ἠθικῶν συναισθημάτων καὶ αὐτῶν τῶν αἰσθητικῶν, ἀπὸ τῶν ἀπλουστέρων ἐνστικτικῶν μέχρι τῶν θαυμασιωτέρων ἐκδηλώσεων τῆς βουλήσεως, ἀνελίσσονται ἐπὶ τοῦ ἀνατομικοῦ ἐδάφους τὸ ὁποῖον διεγράψαμεν. Ἐὰν θελήσωμεν νὰναγγάγωμεν αὐτὰ εἰς τὴν ἀπλουστέρην αὐτῶν μορφήν ἔχομεν ἀνατομικῶς μὲν τὸ κύτταρον, μὲ τὰς δύο αὐτοῦ ἰνας, φυσιολογικῶς δὲ τὸ φαινόμενον τῆς ἀντανάκλασεως. Δύο ἄρα μεγάλα ρεύματα, ἐν ἐκ τῶν ἐξῶ πρὸς τὰ ἔσω καὶ ἕτερον ἐκ τῶν ἔσω πρὸς τὰ ἐξῶ συνοψίζουσι τὴν ψυχικὴν ἡμῶν ζωὴν, ρεύματα ἅτινα οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν σταματῶσι ἢ ἀναπαύονται ἐφ' ὅσον ζῶμεν καὶ ἀναπνέομεν. Ὡραίας σελίδας τῆς νεωτέρας ψυχολογίας ἀποτελεῖ ἡ μελέτη τῶν φαινομένων τούτων, τῶν ὁποίων οὐδεμίαν σύνοψιν ἢ περίληψιν δύναται νὰ παράσχη συγκεκριμένην καὶ ἀκριβῆ εἰδήσιν.

Εἶπομεν ἀνωτέρω περὶ τοῦ ὅτι πολλοὶ πειραματισταί, παρατηρήσαντες ὅτι πάντες οἱ ἐξωτερικοὶ ἐρεθισμοὶ καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν προκαλούμενα ψυχικὰ φαινόμενα συνοδεύονται ὑπὸ κινήτικῶν ἐκδηλώσεων, ἄλλοτε μὲν καταφανῶν, ἄλλοτε δὲ λανθάνοντων, ἐπεχείρησαν τὴν ἐπισταμένην μελέτην καὶ

ΠΕΤΑΕΙ Ο ΕΛΕΦΑΣ!

στάθμισιν τῶν κινήσεων τούτων καὶ τὰς μελέτας ταύτας ὠνόμασαν ψυχομηχανικάς. Τὰ πειράματα ταῦτα εἶνε μεμονωμένα ἔτι καὶ δὲν περιεβλήθησαν ἀκόμη συστηματικὸν χαρακτήρα, ἀλλ' ὡς τοιαῦτα θὰ ἐπιχειρήσω νὰ παρουσιάσω ὑμῖν τὰ μάλλον ἐνδιαφέροντα, ὡς ὑποδηλοῦντα εὐρύτερας πειραματικὰς ἐργασίας, αἰτίνας θὰ δημιουργήσωσι τὸ εὐρὺ μέλλον τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας.

Τὰ φαινόμενα τῆς μιμητικῆς εἶνε ἐκ τῶν περιεργότερων, διὰ τῶν ὁποίων ἐξηγεῖται ἡ μεταδοτικότης τῶν αἰσθημάτων καὶ συγκινήσεων. Πάντες γνωρίζομεν καὶ παρατηροῦμεν καθ' ἑκάστην ὅτι ὠρισμένα συναισθήματα καὶ συγκινήσεις ἐκφράζονται δι' ὠρισμένων κινήσεων τῶν μυῶν καὶ μάλιστα τῶν προσωπικῶν, αἰτίνας ἀποτελοῦσι ὅ,τι κοινῶς καλοῦμεν ἔκφρασιν. Ἡ ἀναπαράστασις ἀντιθέτως τῶν κινήσεων τούτων, ὡς ἀπεδείχθη παρὰ τοῦ Charcot καὶ Richet δύναται νὰ γεννήσῃ τὰς ἀντιστοίχους ιδέας καὶ συγκινήσεις. Ἐὰν κατορθώμεν πολλάκις ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ συνδιαλεγομένου πρὸς ἡμᾶς νὰ ἀναγνώσωμεν τὰς ψυχικὰς του διαθέσεις, εἶνε διότι παρατηροῦντες αὐτόν, λαμβάνομεν λεληθότως τὴν ἔκφρασίν του καὶ ἡ ἔκφρασις αὕτη γεννᾷ ἐν ἡμῖν τὴν ἀντίστοιχον ψυχικὴν διάθεσιν. Λέγεται ὅτι διπλωμάτης τις θέλων νὰ μαντεύσῃ τὰς μυχίας σκέψεις τῶν ἄλλων, ἐμμεῖτο τὴν ἔκφρασιν ἣν προσελάμβανον οὗτοι· κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς συνδιαλέξεως. Ὁ Κομφούκιος ἐφρόνει ὀρθότατα ἐπομένως, ὅτι ἡ συνήθεια τῶν ἰδιαιτέρων χειρονομιῶν καὶ στάσεων ἐν ταῖς θρησκευτικαῖς ἱεροτελεστίαις τῶν Σινῶν, γεννῶσα ἀνάλογα αἰσθήματα, ἤσκει μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς μορφώσεως τοῦ λαοῦ τούτου. Αἰσθησις καὶ κίνησις εἶνε φαινόμενα στενωῶς συνδεδεμένα ἐν τῇ ζωῇ ἡμῶν. Ἡ ἀναζήτησις τῶν σχέσεων αὐτῶν διαφωτίζει πλείστα ὅσα ψυχολογικὰ φαινόμενα. Ἡ ιδέα μιᾶς κινήσεως εἶνε αὕτη ἡ κίνησις ἀρχομένη, τοσαύτη εἶνε ἡ στενὴ σχέση αὐτῶν. Ἡ ιδέα ἐντεῦθεν κινήσεως τινος, ἣν θέλει τις νὰ ποφύγῃ, λέξεως τινός, ἣν θέλει νὰ ποσιωπήσῃ συνοδεύεται παρὰ τισι ὑπὸ ἀκουσίας ἐκτελέσεως τῆς κινήσεως αὐτῆς. Οὕτω πολλάκις πράττομεν ὅ,τι ἀκριβῶς ζητοῦμεν νὰ ποφύγωμεν. Ἄτομά τινα, ἀνεξαρτήτως φύλου — *honny soit qui mal y pense* — καταλαμβάνονται ὑπὸ ἀκρατήτου ἐπιθυμίας νὰ προδίδωσι τὰ ἐμπιστευόμενα αὐτοῖς μυστικά. Τοιοῦτοι δὲ εἶνε πλείοτερον οἱ νευροπαθεῖς καὶ νευρασθενικοί. Ἡ σχέσις αὕτη μεταξὺ ιδέας καὶ κινήσεως ἢ πράξεως, ἐξηγεῖ τὴν ἐπιβλαβὴ ἐπίδρασιν τῆς ἐφημεριδογραφίας, ὅσαςκις αὕτη ἀφηγεῖται ἐγκλήματα, σιάνδαλα, αὐτοκτονίας καὶ ἐν γένει ἀντικοινωνικὰς πράξεις. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκρήγνυνται αἱ ἐπιδημιαὶ ὠρισμένων ἐγκλημάτων, αὐτοκτονιῶν κλπ. Πλείστα ἄλλα φαινόμενα ἐξηγοῦνται ἐντεῦθεν. Ἡ ἀνάγκη ἢ ὅποια γεννᾶται ἐν ἡμῖν πρὸς ἀναπαραγωγὴν κινήσεων τὰς ὁποίας βλέπομεν καὶ τῶν ὁποίων τὴν ιδεάν συλλαμβάνομεν, ἐξηγεῖ τὸ γεγονός ὅτι πολλὰ ἄτομα διὰ τοῦ χρόνου προσλαμβάνουσι τὴν ἔκφρασιν τῶν ἀτόμων μεθ' ὧν συζῶσι. Ὁ Savater ἐξηγεῖ οὕτω τὴν ἀναπτυσσομένην πολλάκις ὁμοιότητα μεταξὺ συζύγων,

φαινόμενον τὸ ὅποιον πάντες παρατηροῦμεν καθ' ἑκάστην. Ἐννοεῖται ὅτι οὐδὲν ἐμποδίζει τὰ ὄντα πρὸς τὰ ὅποια προσομοιάζομεν διὰ τῆς συνεχοῦς ἀναστροφῆς νάνηκωσιν εἰς κατωτέρας ζωολογικὰς βαθμίδας νὰ εἶνε δηλονότι ἵπποι, κύνες, ἀγελάδες καὶ τὰ ὅμοια.

Ἄλλα ψυχολογικὰ φαινόμενα, ἅτινα ἐξηγεῖ ἀποχρόντως ἡ Πειραματικὴ Ψυχολογία, εἶνε τὰ φαινόμενα τῆς ἡδονῆς καὶ τοῦ πόνου, ἅτινα ὁ Spencer θεωρεῖ ὡς τὰ σκοτεινότερα τῆς ψυχολογίας. Παρατηρήθη ὅτι πᾶς ἐρεθισμός, καὶ ἀσυνεδητος δηλαδὴ τῆς ἐνεργείας εἰς μοῖραν τινὰ τοῦ νευρικοῦ συστήματος, ἐκδηλουμένην ἅμα νέος περιφερικός ἐρεθισμός ἐπέλθῃ. Ὁ ἦχος τυμπάνου π. χ. παρατήρησεν ὁ Haller πρὸ πολλοῦ, αὐξάνει τὴν ἐντασιν τῆς ροῆς τοῦ αἵματος ἐξ ἀνεωγμένης φλεβός. Τὰ διάφορα πειράματα ἀπέδειξαν ὅτι οἱ εὐάρεστοι ἐρεθισμοί, τὰ εὐάρεστα αἰσθήματα, συνοδεύονται ὑπὸ αὐξήσεως τῆς ἐνεργείας, ἐνῶ τὰ δυσάρεστα ὑπὸ ἐλαττώσεως αὐτῆς. Ὁ Κάντιος εἶχεν ἤδη διαίρει τὰς συγκινήσεις εἰς σθενικὰς καὶ ἀσθενικὰς. Ἐπομένως δυνάμεθα ἀντιστρόφως νὰ συμπεράνωμεν ὅτι εὐάρεστα εἶνε τὰ αἰσθήματα ἐκεῖνα, ὅσα συνοδεύονται ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος αὐξήσεως τῆς δυνάμεως. Ἡ ἡδονὴ τῆς δυνάμεως ἐπομένως, καὶ ὑπὸ τὰς γενικωτέρας αὐτῆς ἐκδοχὰς εὐρίσκει τὴν φυσιολογικὴν τῆς ἐρμηνείαν καθὼς καὶ ἡ ὀδύνη τῆς ἀδυναμίας. Ἡ μὲν ἀναπτύσσει αἰσθήματα εὐμενείας, ἡ δὲ ἀντίθετα. Βλέπομεν ἐντεῦθεν τὸν ἐλεύθερον ἐπιεικῆ καὶ συγχωροῦντα, τὸν δούλον οὐδέποτε. Ἡ ἡδονὴ τῆς δυνάμεως, ἐξηγουμένη οὕτω, διαφωτίζει καὶ τὴν ἐγωιστικὴν φύσιν τῶν ἀλτροῦστικῶν λεγομένων αἰσθημάτων, τῆς ἐλεημοσύνης κλπ. Γινόμενοι χρήσιμοι εἰς ἄλλον τινά, αὐξάνομεν τὸ συναίσθημα τῆς ἰδίας ἡμῶν δυνάμεως, γινόμεθα εὐχάριστοι πρὸς ἡμᾶς αὐτούς. Εἶνε μάλλον εὐχάριστον πολλάκις νὰ δίδῃ τις ἢ νὰ λαμβάνῃ. Ἄτομα τινὰ δεικνύουσιν ἰδιαιτέραν συμπάθειαν πρὸς ἐκείνους οἵτινες συγκατατίθενται νὰ ζητῶσι τὰς ὑπηρεσίας των, εὐγνωμονοῦσιν ἐκείνους οἵτινες παρέχουσιν εἰς αὐτούς τὴν εὐκαιρίαν νὰ δίδωσι, αἰσθανόμενοι οὕτω τὴν ὑπεροχὴν τῆς δυνάμεώς των. Αἱ παρατηρήσεις αὗται δύνανται νὰ ἐκταθῶσιν ἐπὶ πληθὺς βιολογικῶν φαινομένων, δύνανται δὲ κατὰ τὸν Feré νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς βάσις τῆς φυσιολογικῆς θεωρίας τῆς αἰσθητικῆς. Ὁ ὀρισμός τοῦ καλοῦ δι' ἐκφράσεων ὑποδηλούντων τὰ ἐξ αὐτοῦ εὐάρεστα ἀποτελέσματα εἶνε ἡδὴ παλαιός: «Καλὸν ἄρα τὸ δι' ἀλόης τε καὶ ὄψεως ἡδύ», ἔλεγεν ὁ Πλάτων (Ἴππιας Μειζων). Ἐπειδὴ δὲ ὡς ἀπεδείχθη τὰ ἡδέα αἰσθήματα εἶνε σθενικὰ, ἀντικαταστήσατε τὴν λέξιν ἡδὴ ἐκ τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ Πλάτωνος καὶ θὰ ἔχητε τὸν ὀρισμὸν νεωτέρου φιλοσόφου, τοῦ Guyau, ὅστις ἔγραψε περὶ «Προβλημάτων τῆς νεωτέρας Αἰσθητικῆς»: «Καλὸν εἶνε ἀντίληψις σθενικῆ, εἴτε τονωτικῆ».

Ἐκ τῆς αὐτῆς φύσεως τῶν φαινομένων δύνανται νὰ προκύψωσι παντοῖα ἄλλα συμπεράσματα. Ἐπειδὴ ἡ πᾶσα κίνησις ἡμῶν ψυχικὴ, ἀποτελεῖ τὴν

ἀντιδράσιν ὠρισμένης ἐξωτερικῆς διεγέρσεως, διαφέρουσιν ἀναλόγως τοῦ φύλου, τῆς ἰδιοσυγκρασίας, τῆς ἡλικίας, ὅλαι δὲ αἱ ἐκούσαι ἡμῶν πράξεις εἰσι προϊόντα ἐξωτερικῶν ἐρεθισμῶν, ἔπεται ὅτι αὐταί εἶνε ἀναγκαῖαι καὶ ἡ βούλησις ἐπομένως εἶνε φαινόμενον ἀντιδράσεως. Ἡ φυσιολογικὴ παρατήρησις ἀποδεικνύει ἐπομένως ὅτι ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας, δὲν ἔχει ἐπιστημονικὴν ὑπόστασιν, ἀλλὰ κοινωνικὴν μόνον σημασίαν.

Ἡ ὑπαρξίς πάλιν αὕτη σχέσεως ἀναγκαίας μεταξὺ πάσης αἰσθήσεως ἢ παραστάσεως διανοητικῆς καὶ πάσης κινήσεως ἀποτελεῖ εἰδησιν ψυχολογικὴν, δυναμένην νὰ χρησιμοποιηθῆ εἰς τὴν ἐρμηνείαν φαινομένων, ἅπερ εἴλκυσαν μεγάλως τὴν προσοχὴν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, τῶν φαινομένων δηλαδὴ τῆς ὑποβολῆς καὶ τῆς μεταδόσεως τῆς σκέψεως (νοομαντείας). Τὰ παράδοξα τῆς νοομαντείας, τῶν ὁποίων παρέστημεν ἐσχάτως μάρτυρες, εἰς τὰ πειράματα τοῦ Ἀγγλοῦ Κούμπερλαντ, ἀπεδόθησαν παρὰ πολλῶν εἰς τὴν ὑπαρξίν μυστηριωδῶν ρευμάτων. Ἐὰν δυνάμεθα λοιπὸν νὰ ποδεῖξωμεν πειραματικῶς ὅτι πᾶσα σκέψις εἶνε κίνησις τῆς ὕλης καὶ ὅτι οὐδὲν τελεῖται ἐν τῷ ψυχικῷ ἡμῶν κόσμῳ, ὅπερ δὲν ἐκδηλοῦται δι' ἐξωτερικῶν κινήσεων, τροποποιήσεων τῆς κυκλοφορίας, τῶν ἐκκρίσεων, τῶν ἐν γένει λειτουργιῶν τοῦ ὀργανισμοῦ, ἔπεται ὅτι ἵνα λάθωμεν γινῶσιν τῶν τελουμένων ἐν τῇ διανοίᾳ, ἀνάγκη νὰ μάθωμεν νὰ ἀναγινώσκωμεν τὰ ἐξωτερικὰ ταῦτα σημεῖα. Ὁ Στρίκκερ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὑπεστήριξεν ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ συλλάθωμεν ἐν τῷ νῷ τὴν ἰδέαν μὴδὲ λέξεως ἢ ἐνὸς γράμματος, χωρὶς ἰδιαίτερα κινήσεις νὰ ἐκτελεσθῆ κατὰ τοὺς μῦς οἵτινες χρησιμεύουσι πρὸς ἔκφρασιν τῆς λέξεως ταύτης ἢ τοῦ γράμματος. Ἐπειδὴ δὲ γνωρίζομεν ὅτι ἄτομα τινά, ἰδίως δὲ τὰ ὑπνωτισίμα εἰσι πεπροικισμένα ὑπὸ ἐκτάκτου ὀξύτητος τῶν αἰσθήσεων, ἔπεται ὅτι τὰ ἄτομα ταῦτα δύνανται νὰ νῆπιον μὴδὲ κινήσεων, αἱ ὁποῖαι διαφεύγουσι τοὺς ἄλλους. Πολλὰ γὰρ δύναται νὰ πειραματισθῆ κανεὶς ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Ὅταν θέσητε κατὰ νοῦν ἐν ψηφίῳ τοῦ ἀλφαβήτου, ἔχετε τὴν αἰσθησὴν ἀορίστου τινὸς κινήσεως τελουμένης ἐν τῇ γλώσσῃ ὑμῶν. Ἐὰν σκεφθῆτε μὲ τὸ στόμα ἀνοιχτὸν ἢ κινήσιν αὕτη θὰ εἶνε ἀορίστως καταφανής. Τοποθετήσθε οὕτω πῶς ἐνώπιον ἀτόμου ὑπνωτισμένου καὶ διαλογίζεσθε ἐπανειλημμένως ἀριθμὸν τινὰ γραμμάτων, παρακαλοῦντες αὐτὸ νὰ ἐπιστήσῃ ἐφ' ὑμῶν τὴν προσοχὴν του. Τὸ ἄτομον τοῦτο παρακολουθεῖ λεληθῶς τὰς κινήσεις ταύτας τῆς γλώσσης καὶ τῶν χειλέων σας καὶ μετ' ὀλίγας στιγμὰς προφέρει αὐτομάτως τὰ ψηφία τὰ ὁποῖα διελογίσθητε. Ὅτι πράττουσι δηλαδὴ οἱ κωφάλαοι, ἀναγινώσκοντες τὰς κινήσεις τῶν χειλέων, τελεῖται καὶ ἐνταῦθα ἀλλὰ μετὰ περισσοτέρως ἀσυγκρίτως λεπτότητος.

Ἐκ τῆς καταδειχθείσης ἀνωτέρω ἀληθείας, τῆς αὐξήσεως δηλονότι τῆς ὀργανικῆς ἐνεργείας διὰ τῶν περιφερικῶν διεγέρσεων διαλευκαίνονται πολλὰ σημεῖα τῶν μεταξὺ σωματικῶν καὶ ψυχικῶν καταστάσεων σχέσεων. Αἱ μεταβολαὶ αὗται τῆς αἰσθη-

τικότητος, κινητικότητος, κυκλοφορίας ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν εἰρημένων ἐρεθισμῶν παρατηροῦνται καὶ ἐπὶ ἰδιαίτερον τινῶν ψυχικῶν ἀνωμαλιῶν. Ἡ μελαγχολία π. γ. ἤτις εἰσβάλλει διὰ δυσφορίας, ἀηδίας, γενικοῦ τινος φόβου, ἐκδηλοῦται ἐξωτερικῶς διὰ καταπτώσεως τῶν χαρακτήρων, τάσεως πρὸς ἀκίνησιν, ἐξασθενήσεως τῆς φωνῆς, στάσεως καταθλιπτικῆς, κάμψεως τῶν μελῶν, γενικῆς ἐξασθενήσεως τῆς αἰσθητικότητος, ἐπιβραδύνσεως τῶν ὀργανικῶν λειτουργιῶν, ψύξεως τῶν ἄκρων κλπ. Πάντα δηλαδὴ τὰ φαινόμενα τῆς φυσικῆς καταθλίψεως εἶνε ἀναπόσπαστα τῆς ψυχικῆς τοιαύτης τῶν μελαγχολικῶν καταστάσεων. Ὅπως τὰ ἐναντία συμπτώματα παρουσιάζουσιν αἱ μανιακαὶ διεγέρσεις. Πλεονασμὸς τῶν ἰδεῶν αἰτινῆς καταντῶσι τέλος ἀσύνδετοι τὸ πρόσωπον διεγερμένον ἔκφρασις καὶ χειρονομία εἰς ἄκρον εὐκίνητα δύναμις μυϊκῆ ἠδύνη, ὀργανικαὶ λειτουργίαι ἐντεταμέναι. Αἱ σχέσεις αὗται μεταξὺ ψυχικῆς καὶ σωματικῆς καταστάσεως εἶνε καταφανέστεραι παρὰ τοῖς πάσχοσι ἐκ περιδοικῶν φρενοπαθειῶν (folie circulaire) οἵτινες ὑπόκεινται ἐναλλάξ εἰς περιόδους καταθλιπτικῆς καὶ διεγερτικῆς. Ἀναφέρει ὁ Φερὲ ἄρρωστον τινὰ παρὰ τῷ ὁποίῳ οἱ βαθμοὶ τῆς διαταραχῆς τῆς κινητικότητος ἐξεδηλοῦντο διὰ τροποποιήσεως τοῦ γραφικοῦ χαρακτήρος μικρονομένου καὶ μεγεθυνομένου ἀναλόγως τῆς μελαγχολικῆς ἢ μανιακῆς αὐτοῦ καταστάσεως. Ἡ ἐξέλιξις τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν, παρατηρεῖ ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς, ἐκδηλοῦται παρὰ πολλοῖς διὰ φιλολογικῶν δημοσιεύσεων, ἃς πολλάκις στέφει ἡ ἐπιτυχία.

Πολλὰ φαινόμενα τῆς συμπαθείας καὶ ἀντιπαθείας θὰ ἠδύνατο ἐπίσης νὰ ἐξηγηθῶσι διὰ τῆς σθηνικῆς ἢ ἀσθενικῆς ἐπίδρασεως τῶν ἐντυπώσεων, ἃς ἐξητάσαμεν ἀνωτέρω. Προτιμῶμεν συνήθως τὰ ὑγιᾶ καὶ ἀκακία ἄτομα, τὰ πλήρη ἐνεργείας, τὰ προσποιοῦντα τὴν δύναμιν, τὰ ἀσκοῦντα ἐπομένως καὶ ἐφ' ἡμῶν ἐπίδρασιν σθηνικὴν. Οἱ Ἀγγλοὶ, χρησιμοποιοῦντες τὸ φαινόμενον τοῦτο, εἰσάγουσιν ἀπὸ τινος εἰς τὰ νοσοκομεῖα αὐτῶν ὡς νοσοκόμους τὰς ὠραιότερας καὶ ἀκακιοτέρας νεανίδας. Ἀλλὰ καὶ ἡ πρὸς τὰ ἀσθενῆ ἢ σωματικῶς ἢ πνευματικῶς ἀτελῆ πλάσματα συμπάθεια ἡμῶν, ἐξηγεῖται ὡς διεγείρουσα ἐν ἡμῖν τὴν ὑποκειμενικὴν αἰσθησὴν τῆς ὑπεροχῆς. Δὲν θὰ ἠδύνατο οὕτω νὰ ἐξηγηθῆ ἡ ἀφοσίωσις ὠραίων γυναικῶν πρὸς ἠδύνη μὲνας ὁμοφύλους των :

Ἡ ἠδονὴ καὶ ὁ πόνος εἶπομεν ἀνωτέρω πῶς εἶνε ἐκδηλώσεις καταστάσεων δυναμικῶν καὶ τὸ θέαμα τῶν ἐξωτερικῶν φαινομένων δι' ὧν αὐτὰ ἐκδηλοῦνται αὐξάνει ἢ ἐλαττοῖ τὴν ἰδίαν ἡμῶν ἐνεργείαν, ὅπως ἐνεργοῦσι αὐτὰ ταῦτα τὰ αἰσθηματὰ ἀπ' εὐθείας προκαλούμενα ἐν ἡμῖν. Οὕτω ὁ ἄνθρωπος συμμερίζεται τὰς χαρὰς καὶ τὰς θλίψεις τῶν ὁμοίων του καὶ αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας καὶ ἀνακουφίσεως αὐτῶν εἶνε εἰλικρινεῖς. Ἡ εὐσπλαγγνία καὶ αἱ ἐντεῦθεν πηγάζουσαι πράξεις τοῦ ἐλέους εἰσι φαινόμενα φυσιολογικὰ καὶ ἐπομένως ἀναγκαῖα. Ἡ θέα τῆς ὀδύνης γεννᾷ ἀληθῆ λύπην. Αἱ πράξεις ὅμως αὗται ἐν πολλοῖς ἀντιτίθενται εἰς

τὴν φυσικὴν ἐξέλιξιν, ἐπιτρέπουσαι εἰς τὰ ἔκφυλα καὶ ἄγωνα στοιχεῖα τῆς ἀνθρωπότητος νὰ ἐπιζῶσι καὶ ἀναπαράγῳνται, δημιουργοῦντα τὴν κατάπτωσιν τοῦ εἴδους. Εἶνε ἐπιβεβλημένοι βεβαίως αἱ πράξεις τοῦ ἐλέους, ὡς ἐκ τῆς ἀνίσου διανομῆς τῶν κεφαλαίων. Ἄλλ' εἶτε δημόσια, εἶτε ἰδιωτικά, εἶτε ἐπιβεβλημένοι, εἶτε ἐθελούσια δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσι ὡς δυνάμεναι νὰ λύσωσι τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα, ἢ λύσις τοῦ ὁποίου ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῆς υποθάψεως τῶν παραγωγικῶν στοιχείων. Ἡ ἔνδεια εἶνε ἐπίσης ἀναπόφευκτος ὅπως καὶ ἡ ὀργανικὴ κατάπτωσις. Ἐν ταῖς κοινωνίαις τῶν ζῶων ἡ δυστυχία καὶ ὁ πρόωρος θάνατος, προσβάλλουσιν ἀποκλειστικῶς σχεδὸν τὰ ἔκφυλα στοιχεῖα καὶ εἰς τοῦτο ὀφείλεται ἡ διατήρησις τῶν ζωολογικῶν εἰδῶν μεθ' ὅλων τῶν χαρακτήρων καὶ τῆς ζωτικότητος αὐτῶν. (Φερέ).

Ἄγνοῶ, ἐὰν τὰ ὀλίγα ἀσύνδετα κεφάλαια δι' ὧν προσεπάθησα νὰ παρουσιάσω πρὸ ὑμῶν τὸ γενικὸν διάγραμμα ἑνὸς τῶν εὐρύτερων κλάδων τῆς Βιολογικῆς Ἐπιστήμης, κατώρθωσαν νὰ παράσχωσιν ὑμῖν σαφῆ τινα ἰδέαν τῆς εὐρύτητος καὶ τοῦ μέλλοντος τῶν ἀπὸ τῶν νέων ἐπιστημονικῶν ἀπόψεων μελετῶν τῶν ψυχολογικῶν φαινομένων, ὡς ἀμέσων προϊόντων καὶ ἐκδηλώσεων τοῦ ἀνατομικοῦ ἡμῶν ὀργανισμοῦ. Ὅ,τι κυρίως θὰ ἐπεθύμουν νὰ ἐξάρω πρὸ ὑμῶν εἶνε ἡ μέθοδος τῆς νεωτέρας ψυχολογικῆς ἐρεῦνης, ὁ θετικὸς καὶ πειραματικὸς αὐτῆς χαρακτήρ καὶ ἡ εὐρεῖα ἐπιστημονικὴ καὶ κοινωνικὴ σημασία τῆς νεωτέρας ψυχολογίας. Ὡς τοιαύτη ἡ Φυσιολογικὴ Ψυχολογία ἐπέδρασεν ἐπὶ πάντων σχεδὸν τῶν κλάδων τῆς συγχρόνου φιλοσοφίας, ἐπὶ τῆς Κοινωνιολογίας, τῆς Ἠθικῆς, τῆς Παιδαγωγικῆς, τῆς Αἰσθητικῆς, κυριώτατα δὲ ἐπὶ τῆς Ἱστορίας. «Ἡ Ἱστορία καὶ ἡ Γλωσσολογία, λέγει ὁ μεγαλοφύστερος ἐκπρόσωπος τῆς Φυσιολογικῆς Ἱστορίας ἐν Γαλλίᾳ, ὁ πρὸ ὀλίγου ἀφαρπασθεὶς ἀφ' ἡμῶν Ἰππόλυτος Ταίν, εἰσὶν ἐφαρμογαὶ τῆς Ψυχολογίας, ὅπως ἡ Μετεωρολογία εἶνε ἐφαρμογὴ τῆς Φυσικῆς. Ὁ μελετῶν τὸν ἄνθρωπον καὶ ὁ μελετῶν τοὺς ἀνθρώπους, ὁ ψυχολόγος καὶ ὁ ἱστορικός, κεχωρισμένοι ἴσως ὡς πρὸς τὰς ἀπόψεις τῆς μελέτης αὐτῶν, ἐνοῦνται ἐν τῇ κοινότητι τοῦ θέματός των». Αἱ κοινωνικαὶ καὶ πολιτικαὶ κινήσεις τῶν ἀθροισμάτων τῶν ἀτόμων, αἱ ἀποτελοῦσαι τὴν Ἱστορίαν, δὲν κρίνονται πλέον ὡς συμβεβηκότα τυφλῆς εἰμαρμένης, ἀνυπάρκτου τινὸς ἱστορικοῦ νόμου, ἀλλ' ὡς ἀντιδράσεις ἐπιδράσεων ἐξωτερικῶν, τροποποιούμεναι ἐξ αἰτίων κλιματικῶν, κληρονομικῶν, φυλετικῶν. Τὰ συμπεράσματα λοιπὸν τοιαύτης ἱστορικῆς μελέτης δύνανται νὰ ἔχωσι εὐρεῖαν κοινωνικὴν σημασίαν, ὡς πρὸς τὴν καθολικὴν εὐημερίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Αἱ ἐπιβλαβεῖς ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου ἐπιδράσεις, ἐξεταζόμεναι ὡς προϊούσαι ἀπὸ φυσικῶν αἰτίων θὰ κατορθωθῆ νὰ καταπολεμηθῶσι καὶ ἀποκρουσθῶσι, ὡς ἀποκρούονται αἱ ἀπειλοῦσαι τὴν σωματικὴν ἡμῶν ὑπαρξίν νοσηραὶ καταστάσεις. Νέοι ὀρίζοντες ἐργασίας ἀνοίγονται ἐπομένως πρὸ τῆς Κοινωνικῆς Ἐπιστήμης, τῆς Παιδαγωγίας, τῆς

Ἠθικῆς, διὰ τῶν προόδων καὶ ἐρευνῶν τῆς καθόλου Φυσιολογίας. Ὁ Michelet ἐξέφραζε μεγάλην ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν λέγων: «Ἡ Ἱατρικὴ πρέπει νὰ καταστῆ Δικαιοσύνη καὶ Ἠθικὴ, πρέπει τοῦτέστιν ὁ ἱατρός, πεφωτισμένος κριτὴς τῆς ἐνδοτέρας ἡμῶν ζωῆς, νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν μελέτην τῶν ἠθικῶν αἰτίων, ἅτινα προκαλοῦσι τὸ φυσικὸν κακὸν καὶ νὰ φθάσῃ μέχρι τῆς πηγῆς, καταπολεμῶν τὰς συνηθείας, ἀφ' ὧν προέρχονται αἱ νόσοι». Οὕτω ἡ Παθολογικὴ Ψυχολογία πειράται σήμερον νὰ προφυλάξῃ ἀπὸ τοῦ κακοῦ τὰ ἀπρόσβλητα ἐτι κοινωνικὰ στοιχεῖα, καταδεικνύουσα πῶς αἱ νοσηραὶ καταστάσεις ἐξαπλοῦνται, εἶτε διὰ τῆς κληρονομίας, εἶτε διὰ τῆς μεταδοτικότητος, εἶτε ἐκ τῆς ἐλλείψεως φυσικῆς καὶ ἠθικῆς ὑγιεινῆς. (Φερέ).

Ἡ ἔρευνα καὶ τὸ πείραμα, διαφωτίζει ὁσημέραι τὰ ψυχικὰ ἡμῶν φαινόμενα καὶ ἐνῶ τὸ φῶς τῆς ἐπιστήμης εἰσδύει εἰς τὰ ἄδυτα τοῦ μυστικοῦ ἐκείνου κόσμου, καταρρέουσι καὶ σκεδάζονται αἱ ἀτελεῖς ἡμῶν ἰδέαι καὶ συλλήψεις, τὰ φάσματα καὶ τὰ εἰδῶλα. δι' ὧν ἐπροσωποποίησεν ἡ ἀνθρωπίνη φαντασία τὰς σχέσεις τῶν ψυχολογικῶν φαινομένων καὶ ἐκ τοῦ ψυχικοῦ ἡμῶν τεμένους αἱ ἀνυπάρκτοι ψυχολογικαὶ ὀντότητες, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ὀρθοῦται μεγαλοπρεπεῖς τὸ μυστηριώδες εἰδῶλον τοῦ ἐγῶ, καταπίπτουσι ἀπὸ τῶν βάθρων αὐτῶν καὶ ἐξανερμίζονται. Ἄλλ' ἐὰν τὰ φάσματα ταῦτα ἐξανερμίζονται ὡς ἐπιστημονικαὶ συλλήψεις, ὁ ὑποκειμενικὸς ἡμῶν ψυχικὸς κόσμος, μετ' ὅσον τὸ πανόραμα τῶν ἰσοτεφῶν εἰκόνων αὐτοῦ καὶ τὴν ἀρμονίαν τῶν κινήσεών του, αἰώνιος ἴσταται ἐν τῷ μυθίῳ ἡμῶν ἱερῷ. Αἱ γλυκεῖαι καὶ ῥόδιναι σκέψεις, ὡς ἑλαφραὶ χρυσαλλίδες περιίπτανται περὶ τὴν λαμπάδα τῆς ψυχῆς μας, ἐφ' ὅσον ἄσβεστον ἀγρυπνεῖ τὸ φέγγος αὐτῆς· αἱ ἐράσμιαι εἰκόνες τῆς φύσεως πλέκονται εἰς ἀκτινοῦφάντους φαντασμαγορίας εἰς τοὺς μυχοὺς τῆς ὑπάρξεώς μας· ἡ αἰώνια ἔλξις τοῦ βίου ἡμῶν, ὁ ἔρωσ, ποτίζει ἡμᾶς τὸ μεθυστικὸν αὐτοῦ νέκταρ· ἡ τέχνη βυθίζει ἡμᾶς ἀγῆρωσ εἰς τὸν ὑπερκόσμιον παράδεισον τῆς ὀνειροπολήσεως. Τὰ μεγάλα ἑλατήρια τῆς ζωῆς δεσποτικὰ περιβάλλουσι ἡμᾶς μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ψυχικοῦ μας ἄστρου. Ὁ βίος διαρρέει ἀναλλοίωτος· οἱ χωρισμοὶ βρεγμένοι μετ' ἄκρυα, τὸ μεδίαιμα τῆς χαρᾶς ἀνατέλλον ἐπὶ τῶν ῥοδαλῶν χειλέων τῆς εὐτυχίας, ἡ πικρία σκορπῶσα τὰ σύννεφα τῆς δύσεως ἐπὶ τοῦ γλωμοῦ τῆς ψυχῆς μας καθρέπτου. Καὶ τὰ μεγάλα ἰδεῶδη, οἱ φανταστικοὶ κόσμοι τοὺς ὁποίους ἀναπλάττει εἰς μυστηριώδεις ἐνοράσεις ἡ ψυχὴ, αἰώνια ἐπιφοιτῶσιν ἐφ' ἡμᾶς. Ὁ μαγικὸς κόσμος τῶν μυστηρίων εἰς πᾶσαν νέαν ἀποκάλυψιν τῆς ἐπιστήμης καθίσταται ἀγανέστερος. Ἡ θρησκεία τῆς ψυχῆς μας ἀποσθένεται μόνον μετ' αὐτῆς, καὶ ἐὰν μίαν ἡμέραν μετ' ἡμᾶς σκαπάνην τῆς ψυχρᾶς κρίσεως, κρημνίσωμεν ὅλα τὰ τεμένη τοῦ ἰδανικοῦ, ζητοῦντες τὸ ἀνεξήγητον μυστήριον τῆς Φύσεως, θὰ ἐπιστρέφωμεν πάλιν, κατὰ τὸν ποιητὴν, διὰ νὰ κλαύσωμεν γονυπετεῖς ἐπὶ τῆς τέφρας τοῦ τελευταίου βωμοῦ.